

עלים

עלון משולחן מערכת מכון עלה זית

שנה א: גליון א - שב"ק פרשת מטות מסעי ה'תשפ"א

עלה תורה

וַיִּגְשׁוּ אֱלֹהֵינוּ וַיֹּאמְרוּ גְדֵרְתָּ צֶאֱן נִבְנֶה לְמִקְנֵנוּ פֶּה וְעָרִים לְטַפְּנוּ: (לב:טז)

חסים היו על ממונס יותר מנניהס וזנותיהס, סקקדיו מקניהס לטפס. אמר להס משה לא כן עשו, העיקר עיקר והעפל טפל, זנו לכס תחלה ערים לטפס ואחר כך גדרות ללאכס.

במשלי (כ, כא) התייחס הכתוב למעשה בני גד ובני ראובן, ושם נתבאר עונשם של בני גד ובני ראובן עבור חטאם זה "נחלה מבוהלת בראשנה ואחריתה לא תברך", ובפירוש רש"י שם, "נחלה מבוהלת בראשונה", כגון בני גד ובני ראובן שמהרו לטול חלקם בעבר הירדן ודברו בבהלה שנאמר גדרות צאן נבנה למקנינו פה וערים לטפנו, עשו את העיקר טפל שהקדימו צאנם לטפס, 'ואחריתה לא תברך', שגלו כמה שנים קודם שאר השבטים."

יש ללמוד מכאן חובת הזהירות המוטלת עלינו. אם צדיקים גדולי עולם כבני גד ובני ראובן, יכלו להיכשל באפס מה לפי גודל מדריגתם, עד שכפי המבואר בדברי חז"ל יש עליהם תביעה מסויימת, שעשו את העיקר טפל ואת הטפל עיקר, ולכן הינם בבחינת לב כסיל לשמאלו, ונחלתם היא נחלה מבוהלת, ומשום הכי גלו ראשונים לכל השבטים, כמה צריכים אנחנו, לפי מדריגתנו אנו, להיזהר ולהישמר במשנה זהירות.

במיוחד בימים אלו, ימי בין הזמנים, כאשר יוצאים מבית המדרש, יש לפחד ולהשוש ביותר. הרי השמירה שיש לנו כיום הם כותלי בית המדרש, וכשיוצאים מביניהם, צריכים שמירה וזהירות יתירה.

על פי ספר 'רוח אליהו' להגאון הגדול רבי אליהו שוויי זצוק"ל

עלה ציון

HALACHOS OF BEIN HAMETZARIM

כל רודפיה השיגוה בין המצרים, *All her pursuers overtook her between the Straits Eichah* (1:3). The Midrash says that "Bein Hametzarim" refers to the three-week period between Shivah Asar B'Tammuz and Tishah B'Av. These three weeks are susceptible for misfortune to befall Klal Yisrael, and at this time we mourn the calamities that we have endured in our history.

The Arizal writes that during Bein Hametzarim one should mourn and cry for the destruction of the Beis Hamikdash after midday for half an hour.

WEDDINGS

The Gemara prohibits weddings in the Nine Days, that is, between Rosh Chodesh Av and Tishah B'Av. However, kiddushin may take place even on Tishah B'Av itself, in order to prevent someone else from pre-emptively betrothing the intended bride, but without the festive meal that normally accompanies kiddushin.

continue on pg 3

EXCERPTS FROM OUR TITLES

BACK IN PRINT!

מכון עלה זית

עריכת ספרים מרישא עד גמירא

publish@alehzayis.com | 732.513.3466

FAX: 732.865.7002 | 732.387.7841

עלה תפלה

בענין כל פסוקי דלא פסקיה משה

בפסוקי דזמרא אומרים 'ומהללים לשם תפארתך אתה הוא ה' כו', וכן הוא בכל הסיפורים הישנים [-נוסח אשכנז] וכן בסיפור האר"י ז"ל (דפוס לבוב). ובסיפורים של נוסחי ספרד הוסיפו אחר לשם תפארתך 'ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהילה' אתה הוא כו'. וזה נראה טעות, דעד 'תפארתך' הוא בדברי הימים (א כט י-יא) והוא סוף, ומן 'אתה הוא ה' כו' הוא בנחמיה (ט, ו-יא). ובאמת שם [-נחמיה] כתוב מקודם תיבות 'ויברכו שם כו', אבל הוא חצי פסוק, וכבר קיימא לן דלא פסקינן פסוק לשנים¹. ועיין במגן אברהם (סימן נא ס"ק ט) שתמה על מה שאומרים המוהל והסנדק פסוקים של 'וכרות'. ונראה לי דשתיקה לא הוי הפסק, כדאמרינן (סוכה לט, א) לענין יהא שמייה רבה מברך אסוקי מלתא בעלמא עיין שם. אבל להתחיל מחצי פסוק ודאי אינו נכון, ולכן אין לומר תיבות אלו [-'ויברכו שם כבודך']².

ונראה לע"ד במאי דאמרינן כל פסקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן, היינו כשאין אומר רק חצי הפסוק הראשון או האחרון, אבל אם אמרו כולו רק שמפסיק באמצע בשתיקה, אין בכך כלום. וראה לזה ממאי דאמרינן בסוכה (לט, א) לא יאמר יהא שמייה רבה, והדר מברך, רק בהדי הדדי. ורבה אמר אסוקי מלתא בעלמא הוא ולית לן בה. ופרש"י, כיון דדעתיה לסיים, ובזה ניחא בכמה מקומות. אחר כך ראיתי במגן אברהם (סימן רפב ס"ק יט) גם כן משמע כן – עיין. אמנם במגילה (כב, א) ובתענית (כו, ב) לכאורה לא משמע כן³.

מתוך ספר 'עיון תפלה' למו"ה שמריה שמעריל ברנדריס זצ"ל, בעל ראש פינה ותלמיד בעל 'מטה אפרים'

עלה תורה

continued from pg 1

ויצל אהרן הפהן אל הר הקודש על פי ה' וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי באחד לחדש: (לג:לח)

יש להעיר במקרא זה, מה שהוזכר תאריך יום פטירת אהרן הכהן, שהיה "בחדש החמישי באחד לחדש", והוא היארצייט היחיד שנוזכר בחומש. ואפשר שבא להורות לנו במה שחל יום פטירת אהרן הכהן בימי בין המצרים, כדי שנהיה מתלמידיו של אהרן הכהן אוהב שלום ורודף שלום, וכיון שנחבר הבית שני משום שנאת חנם, על כן באהבת ישראל במקום השנאת חנם נזכה לבנין בית המקדש ולשיבת ציון במהרה בימינו.

מתוך ספר 'שמן ששון' להרה"ג ר' שמואל נח מערמעלשטיין שליט"א

SOME RECENT TITLES

¹ דברי בעל 'עיון תפלה' צ"ע, כי בטור (סימן נא) ובאבודרהם והלבוש (שם סעיף ט) מביאים אמירת פסוק 'ויברכו וגו''. אמנם ראה בסיפור יעב"ץ שכתב גם כן כדברי רבינו זו"ל, ישר בעיני מנהג אבותינו בזה [-שאין אומרים 'ויברכו וגו!'], ולא על חנם הניחוהו, אבל טעמם ונימוקם עמם כי הוא אמצע הפסוק ואין נכון להתחיל בו, גם אינו נקשר יפה עם הענין שלמעלה. מה שאין כן לפי מנהגנו נמשך הלשון בקשר נאות מאוד. גם מחמת הסוד אין צורך לזו ממנו, כי אמנם 'לשם תפארתך' הוא הכבוד וכו', ואדרבה גם בדרך הנעלם יש להביא ראייה שלא לאמרו, עכ"ל. ועיין בהוספות מה שהשיב רבינו להגר"ש קלוגר בענין זה.

² ועיין עוד בשו"ת האלף לך שלמה (סימן מג) ובהגהות חכמת שלמה (שלחן ערוך סימן נא) הובא לעיל אצל הללויה, שדן בנושא זה והתייחס לדברי רבינו.

³ שם אמרינן לענין קריאת התורה בראש חודש ובמעמדות שלדעת רב דולג הפסוק. ומקשה הגמ', ורב דאמר דולג, מאי טעמא לא אמר פוסק. ומשני קסבר כל פסוקא דלא פסקיה משה - אנן לא פסקינן ליה. ע"כ. ולכאורה שם נמי מסיימים את הפסוק בעולה השני, אלא על כרחך שהאיסור הוא אע"פ שמסיימים הפסוק. אבל צ"ע כי בשלמא קודם התקנה, כאשר לא היו מברכים רק הפותח לפניה והחותם לאחריה, שפיר זהו רק הפסק בשתיקה, אבל לאחר התקנה שכולם מברכים לפניה ולאחריה א"כ יש הפסק ברכות ביניהם, וזה לא מיקרי 'אסוקיאסוקי' מלתא בעלמא.

Understandably, for the same reason one may get engaged and write tena'im during this time, though also without a festive meal. Refreshments may be served.

Today, the minhag of Ashkenazic Jews is to refrain from making a wedding from Shivah Asar B'Tammuz until after Tishah B'Av (the whole period of the Three Weeks), even for someone who has not yet fulfilled the mitzvah of having children. The reason for this minhag is that these days of misfortune are ill-omened and unfavorable. One may, however, perform kiddushin or write tena'im, accompanied by a seudah, from Shivah Asar B'Tammuz until Rosh Chodesh Av.

HAIRCUTS

The Gemara prohibits taking a haircut or shaving during the week of Tishah B'Av; however, the minhag of Ashkenazic Jews is to refrain from Shivah Asar B'Tammuz on. Both men and women are included in this prohibition. The prohibition includes the hair of the head, the beard, and all other body hair⁴. If a moustache inhibits the ability to eat, it may be trimmed. Combing hair is permitted, even during the week of Tishah B'Av.

Some rule that those involved in performing a bris milah, meaning the mohel, the sandak, and the father of the baby, may take a haircut in honor of the bris until the week of Tishah B'Av.

Someone who has to take a haircut for business reasons (refraining from doing so may lead to a financial loss) may do so until the week of Tishah B'Av. With regard to the week of Tishah B'Av itself, consult a halachic authority. In general, the custom is not to take haircuts even in honor of Shabbos.

THE BERACHAH OF SHEHECHEYANU

It is the minhag not to make the berachah of Shehecheyanu during the Three Weeks, as in a time of misfortune it is not appropriate to say שֶׁהַחַיִּינוּ לְזִמְנָן הַזֶּה – Who has kept us alive until this season. Therefore, we refrain from eating a new fruit or wearing a new garment on which we would normally make the berachah of Shehecheyanu⁵.

The Vilna Gaon and the Taz disagree with this ruling, and permit making the berachah of Shehecheyanu during the

Three Weeks. In practice, one may make a Shehecheyanu on Shabbos or Rosh Chodesh, as even some of the poskim who are stringent regarding weekdays are lenient on these days. If the fruit in question will not last until after Tishah B'Av (or until Shabbos or Rosh Chodesh) and it will not be possible to acquire another one, the berachah should be said to avoid losing the mitzvah.

A pidyon haben takes place at its appointed time, including birkas Shehecheyanu, so as not to delay performing the mitzvah.

The berachah of הַטוֹב וְהַמְיֻטֵּב may be said during Bein Hametzarim.

DANCING AND MUSICAL INSTRUMENTS

During the Three Weeks it is forbidden to dance, play musical instruments, or listen to music. Playing instruments is prohibited even for children if they have reached the age of chinuch. A musician who has to practice for a job or to be able to play at a seudas mitzvah may do so until the week of Tishah B'Av.

Someone who is employed to play music for non-Jews may do so until Rosh Chodesh. Regarding playing musical instruments at a seudas mitzvah, a halachic authority should be consulted.

AVOIDING DANGER

From Shivah Asar B'Tammuz until Tishah B'Av, a mazik known as ketev meriri is let loose. It has a propensity to cause damage, so this is a dangerous time. As a result, the minhag is to refrain from recreational swimming during this time⁶. For the same reason, elective (non-emergency) surgery and unnecessary plane travel are generally avoided during the Three Weeks when possible⁷.

During these days, no one should go alone to a deserted area outside the city from the end of the fourth hour of the day until the end of the ninth hour, or stay in a shady area that is close to a sunny area, as the mazik is found in such places. However, a short stay is not a problem.

We take care to avoid hitting anyone, including a person's own child or student, whether with a stick or a strap, because even a small blow can cause harm during this period.

Based on Why We Weep by Rabbi Shlomo Dickman

⁴ However, some poskim do permit shaving hairs that would create a chatzitzah for tevilah.

⁵ If one chances upon a bargain on an item (between Shivah Asar B'Tammuz and Rosh Chodesh) on which he would normally make a berachah of shehecheyanu when purchasing, perhaps he can be lenient and buy it.

⁶ As a matter of halachah, it is permissible to bathe in a river or to go swimming (until the Nine Days); however, one should exercise more caution than usual.

⁷ One can be lenient with regard to flying for a mitzvah-related purpose, such as going to Eretz Yisrael or for kibbud av v'eim. Likewise, one may fly for livelihood-related trips or for medical purposes.

ביריחו בא אליו מלאך והוכיחו על ביטול תורה, ופירש התורה חיים (סנהדרין שם) שבדאי יהושע היה עוסק בתורה, דהא אסור לו לתלמיד חכם לילך אפילו ד' אמות בלא תורה, אלא לפי שלן במצור לא היה אפשר לו ללמוד בעומקה של הלכה, דשמעתא בעיא צילותא, ועל זה קפיד המלאך, עכ"ל. והן הן הדברים, שאפילו ביטול באיכות חשיב ביטול תורה.

ביאור ענין ביטול תורה באיכות

ובביאור הך דין של 'ביטול תלמוד תורה באיכות' נראה על פי מה שהגדיר רבי ישראל סלנטר זצ"ל (אור ישראל מכתב כז) במצות תלמוד תורה, שיש בה ב' ענינים: א' לימוד התורה, מדכתיב "והגית בו יומם ולילה", ולזה יכול ללמוד כל מה שרוצה. ב' ידיעות התורה, מדכתיב "ושננתם לבניך" ודרשינן שיהו דברי תורה מחודדים בפיה. וזה מחייב את האדם לרכוש בקיאות בכל חלקי התורה וגם לרדת לעומק הסוגיות ולישא וליתן במלחמתה של תורה, עכ"ל.

ונראה ד'ביטול תורה בכמות' ו'ביטול תורה באיכות' הם משני דינים הנ"ל. שמי שמבטל תורה בכמות, כלומר שמבטל זמנו מן הלימוד, הרי זה ביטל מצות והגית בו יומם ולילה. ומי שמבטל תורה באיכות, כלומר שלא למד בהיקף או בעיון כמו שצריך, הרי זה ביטל מצות וישננתם לבניך שיהו מחודדים בפיה.

יישוב לדברי הר"ן במגילה על פי הנ"ל

ולאור האמור נראה להציע יישוב לדברי הר"ן המוקשים במסכת מגילה. דאיתא שם (ג:א) שמשפחות כהונה ולויה מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה, וכתב הר"ן (ב:ב בדפי הרי"ף) דהא דמבטלין עבודה לשמוע מקרא מגילה היינו דוקא כשאפשר להשלים את העבודה אחר כך, דאם לא כן "אין מבטלין העבודה דאורייתא משום מגילה דרבנן". אבל בט"ז (סימן תרפז ס"ק ב) מקשה על זה מהא דאיתא בהמשך הגמרא שמבטלין ת"ת לשמוע מקרא מגילה, דהא בת"ת א"א לומר שאפשר להשלים אחר כך, שהרי הלימוד שמחויב ללמוד ברגע זה נדחה לגמרי ואין לו תשלומין.

אבל לפי דרכינו אפשר לתרץ קושיה ט"ז, דהן אמת דמצות 'לימוד' מדכתיב והגית, היא בכל שעה ושעה, ואם מבטל תורה בשעה זו שוב אין לה תשלומין. אבל בסוגיא זו אנו מדברים בביטול של מצות ידיעת התורה, וכמו שהבאנו לעיל בשם הגר"ח דבאמת ליכא ביטול תורה בכמות בהליכה למקרא מגילה, דגם מגילה תורה היא, ועל כרחק מיירי בביטול תורה באיכות, דהיינו מצות ידיעת התורה. ולענין זה שפיר אפשר להשלים ידיעת התורה אחר כך.

בגדר מצות תלמוד תורה מצינו יסוד המובא בכמה אחרונים⁸, שכשם שיש ביטול תורה בכמות כך יש ביטול תורה באיכות. כלומר, כשם שהמבטל זמנו מלימוד התורה מבטל מצות תלמוד תורה, כך מי שאינו לומד בעומק או בהיקף כמו שהוא צריך, הרי זה ביטל מצות תלמוד תורה.

ויש להביא כמה מקורות לזה:

א] במגילה (ג:א) איתא שמבטלין תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, ומקשים האחרונים הלא מקרא מגילה גופא תורה היא. ותירצו (בית אפרים או"ח סימן סח, וכן הובא בשם הגר"ח הלוי זצ"ל) דגם ביטול תורה באיכות ביטול תורה הוא, ואם כן מה שמפסיקים מן הלימוד בעיון והולכין לשמוע מקרא מגילה חשיב ביטול תורה.

ב] כעין זה איתא בשבת (יא:א), חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה, ע"כ. ופירש רש"י (ד"ה חברים) משום דזמן קריאת שמע דאורייתא, מה שאין כן תפילה היא רק מדרבנן. והקשה הבית אפרים (שם) למה לן הך טעמא, תיפוק ליה דבקריאת שמע ליכא ביטול תורה כלל, דהא גם קריאת שמע תורה היא [וכמפורש במנחות (צט:ב) דיוצא מצות ת"ת על ידי ק"ש]. ועוד מאי קאמר "מפסיקין", דמה הפסק יש כאן. ותירץ כנ"ל דהמבטל לימוד גמרא כדי לקרות בתורה נקרא מבטל תורה.

ג] וכן מצינו בברכות (י:ב), אמר רבי מני גדול הקורא קריאת שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה וכו', ע"כ. ולכאורה פשיטא, דהא גם קריאת שמע תורה היא. וברשב"א (שם) עמד בזה וכתב ד"העוסק בתורה" לא ר"ל תורה שבכתב, אלא משנה. וכתב הבית אפרים דמבואר מכאן כנ"ל דגם זה מקרי ביטול תורה.

ד] איתא במגילה (כח:ב), אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי אי אצטריך ליה לאיניש למיקרי גברא מבי כנישתא מאי. אמר ליה אי צורבא מרבנן הוא לימא הלכתא, ואי תנא הוא לימא מתניתא, ואי קרא הוא לימא פסוקא, ואי לא לימא ליה לינוקא אימא לי פסוקין, אי נמי נישתי פורתא וניקום, ע"כ. ומשמע שצריך ללמוד דווקא הלכתא או מתניתא וכו' כל אחד כפי יכולתו. וקשה אמאי, הא אין זה מגרע מכבוד בית הכנסת אם ילמוד מה שליבו חפץ. ונראה דאין הכי נמי מצד הלכות בית הכנסת יכול ללמוד מה שירצה, אבל מצד הלכות תלמוד תורה צריך ללמוד כפי יכולתו דאם לא כן הרי ביטל ת"ת באיכות.

ה] במגילה (ג:א) ובסנהדרין (מד:ב) איתא שבהיות יהושע

⁸ הובא בכמה ספרים בשם מרן הגר"ח הלוי זצ"ל – ראה שפתי חיים (חלק ג עמוד רכ בשם הגר"א דסלר זצ"ל), ברכת אברהם (סנהדרין מד, ב) ועוד ספרים. וכן הוא במשנת רבי אהרן (חלק א עמוד נז) בשם הסבא מסלבודקה. ומקור היותר קדום שמצאתי הוא בשו"ת בית אפרים (או"ח סימן סח). [ואמנם בדומה לזה נשמע כבר בדברי הראשונים, ראה פירוש הר"ן לנדרים (ת, א) ד"ה דאיבעי פטר נפשיה.]

⁹ ובוה נראה לבאר מה שהשמיטו הרמב"ם (תפילה יא, ט) וטשו"ע (או"ח סימן קנא) חלק זה של המימרא וכתבו סתם שצריך ללמוד או לשהות מעט, מפני שהרמב"ם וטשו"ע עוסקים בהלכות בית הכנסת, ובוה אין חילוק מה לומד. וכבר פירשו בהלכות ת"ת מה שמוטל על האדם ללמוד – עיין ביו"ד סימן רמ"ו סעיף ד'. שוב מצאתי בספר 'שיחות עבודת לוי' מהגר"י הלוי רודערמאן זצ"ל (שבועות מאמר קד – ביטול תורה, אות ה ואות י) שהביא ראיה מסוגיא זו ליסוד הנ"ל, אך פירש באופן אחר קצת, דכיון דחשיב ביטול תורה הוי חסרון גם בכבוד בית הכנסת. ולדבריו עדיין קשה למה השמיטו הרמב"ם וטשו"ע דין זה.